

**PENILAIAN DAN PEMBENTUKAN KRITERIA
LANDSKAP WARISAN DI TAPAK WARISAN
DUNIA (UNESCO) DI TAMAN KINABALU,
KUNDASANG, SABAH.**

ROHAINIS BINTI RAHIM

PERPUSTAKAAN
UNIVERSITI MALAYSIA SABAH

**TESIS YANG DIKEMUKAKAN ADALAH
MELENGKAPI KEPERLUAN BAGI IJAZAH
DOKTOR FALSAFAH**

**FAKULTI PERNIAGAAN, EKONOMI,
DAN PERAKUANAN
UNIVERSITI MALAYSIA SABAH
2019**

UNIVERSITI MALAYSIA SABAH

BORANG PENGESAHAN STATUS TESIS

JUDUL: **PENILAIAN DAN PEMBENTUKAN KRITERIA LANDSKAP WARISAN DI TAPAK WARISAN DUNIA (UNESCO) DI TAMAN KINABALU, KUNDASANG, SABAH**

IJAZAH: **DOKTOR FALSAFAH (PELANCONGAN)**

Saya **ROHAINIS BINTI RAHIM**, Sesi **2012-2019**, mengaku membenarkan tesis Doktoral ini disimpan di Perpustakaan Universiti Malaysia Sabah dengan syarat-syarat kegunaan seperti berikut:-

1. Tesis ini adalah hak milik Universiti Malaysia Sabah
2. Perpustakaan Universiti Malaysia Sabah dibenarkan membuat salinan untuk tujuan pengajian sahaja.
3. Perpustakaan dibenarkan membuat salinan tesis ini sebagai bahan pertukaran antara institusi pengajian tinggi.
4. Sila tandakan (/):

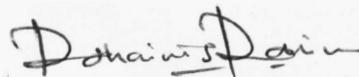
SULIT

(Mengandungi maklumat yang berdarjah keselamatan atau kepentingan Malaysia seperti yang termaktub di dalam AKTA RAHSIA 1972)

TERHAD

(Mengandungi maklumat TERHAD yang telah ditentukan oleh organisasi/badan di mana penyelidikan dijalankan)

TIDAK TERHAD

ROHAINIS BINTI RAHIM

DB1221005T

Tarikh : 10 September 2019

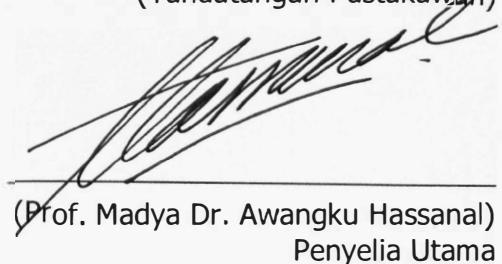

Disahkan Oleh,

NORAZLYNE MOHD. JOHAN @ JACLYNE

PUSTAKAWAN

UNIVERSITI MALAYSIA SABAH

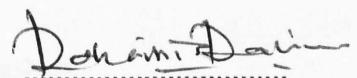
(Tandatangan Pustakawan)

(Prof. Madya Dr. Awangku Hassanal)
Penyelia Utama

PENGAKUAN

Karya ini adalah hasil kerja saya sendiri kecuali nukilan, ringkasan dan rujukan yang tiap-tiap satunya telah saya jelaskan sumbernya.

22 Ogos 2019

Rohainis Binti Rahim

DB1221005T

UMS
UNIVERSITI MALAYSIA SABAH

PENGESAHAN

NAMA : ROHAINIS BINTI RAHIM

NO. MATRIK : (DB1221005T)

TAJUK : PENILAIAN DAN PEMBENTUKAN KRITERIA LANDSKAP
WARISAN DI TAPAK WARISAN DUNIA (UNESCO) DI TAMAN
KINABALU, KUNDASANG, SABAH.

IJAZAH : IJAZAH DOKTOR FALSAFAH (PELANCONGAN)

TARIKH VIVA : 4 JULAI 2019

DISAHKAN OLEH;

PENYELIA

Prof. Madya. Dr. Awangku Hassanal
Bahar bin Pengiran Bagul

Tandatangan

A handwritten signature in black ink, appearing to read "Awangku Hassanal Bahar", is placed over a horizontal line. The background behind the signature features a large, faint watermark of the UMS logo.

PENGHARGAAN

Dengan nama Allah yang Maha Pemurah dan Maha Penyayang. Wahai Allah restu dan sejahtera la junjungan kami Nabi Muhammad SAW, keluarga dan para sahabat baginda. Syukur terhadap Allah yang Maha Esa kerana dengan limpah Kurnia-Nya saya diberi kekuatan dan kesabaran untuk menyiapkan tesis ini dengan perjalanan yang tidak ternilai.

Terima kasih diucapkan kepada Prof. Madya. Dr. Awangku Hassanal Bahar Pengiran Bagul (penyelia utama) atas segala tunjuk ajar, kesabaran dan bimbingan kepada saya sehingga tesis ini berjaya disiapkan sepenuhnya. Terima kasih juga kepada Universiti Malaysia Sabah (UMS) dan Kementerian Tinggi Pelajaran atas sokongan dan biasiswa.

Terima kasih juga kepada keluarga terutamanya suami tercinta Mohd Hanis bin Kasim, anak-anak, ayah saya Rahim bin Tiap, Emak saya Paridah binti Ujang, ibubapa mertua, adik-beradik saya, sahabat handai dikasihi dan para rakan seperjuangan di mana saja berada serta sesiapa sahaja atas sokongan diberikan untuk menyiapkan tesis ini.

Usaha untuk menghasilkan tesis ini tidak mungkin tercapai tanpa sumbangan banyak pihak. Saya ingin merakamkan setinggi-tinggi dan jutaan terima kasih.

Rohainis Binti Rahim

22 Ogos 2019

ABSTRAK

Kajian ini bertujuan untuk mengkaji dan mengenalpasti kriteria penilaian landskap warisan di Tapak Warisan Dunia (UNESCO), yang menjadi tuan rumah pelbagai sumber penting yang perlu dilindungi. Kriteria penilaian sumber landskap warisan adalah penting untuk diketahui untuk mengiktiraf, mengekalkan, meningkatkan dan memperkayakan nilai landskap yang dikaitkan dengan warisan sejarah. Disebabkan oleh nilai landskap warisan telah dikaji oleh pakar-pakar terutamanya di peringkat antarabangsa untuk mengiktiraf sesuatu tempat, maka diperingkat tempatan juga haruslah bangkit dalam melaksanakannya. Bagi mengatasi masalah ini, adalah wajar melihat keunikan sumber landskap sebagai salah satu pendekatan untuk memperkuuhkan Tapak Warisan Dunia kerana ia memaparkan tapak dengan karakter tempatan dan nilai istimewa yang tersendiri. Kajian ini melibatkan empat kategori pemegang taruh sebagai responden, iaitu pihak kerajaan, Pertubuhan Bukan Kerajaan atau NGO, malim gunung, pelawat dan penduduk tempatan sebagai pembolehubah dalam mengukur kriteria utama penilaian landskap warisan. Taman Kinabalu, Kundasang, Sabah dipilih sebagai kajian kes kerana karakternya dapat dipelajari untuk menghasilkan keberkesanan dalam penilaian sumber landskap warisan yang lebih efektif. Data diperolehi menerusi metodologi kombinasi. Pengumpulan data kualitatif melibatkan temubual mendalam daripada persepsi pihak kerajaan, pihak profesional yang berkaitan, pemerhatian tapak dan semakan dokumen. Data di analisa menerusi perisian Atlas.ti 7. Manakala pengumpulan data kuantitatif melibatkan borang soal selidik kepada para malim gunung, pelawat dan penduduk tempatan dan dianalisa menerusi perisian SPSS 22.0. Penemuan yang diperolehi ditentukan menerusi triangulasi kesemua data secara serentak. Penemuan akhir kajian terbahagi kepada tiga kategori iaitu kriteria penilaian utama (nilai sejarah, nilai estetik, nilai sains, keagamaan dan kepercayaan, dan pendidikan), pertengahan (nilai sosial, jarang di temui dan masyarakat tempatan), dan minor (integriti dan ekonomi). Keistimewaan kriteria penilaian landskap warisan tersebut dapat dijadikan panduan untuk menilai

landskap warisan di Malaysia yang bersesuaian dengan karakter tempatan. Oleh itu, Penemuan kajian dapat membantu pihak berkuasa tempatan sebagai alternatif untuk membangunkan dasar dan garis panduan untuk tapak warisan amnya, khas kepada landskap warisan untuk pembangunan akan datang dalam konteks Malaysia. Limitasi kajian ini hanya merangkumi penemuan kriteria utama, empat kumpulan pemegang taruh, tertumpu pada landskap budaya dan landskap semula jadi dan kajian hanya dijalankan di Taman Kinabalu (UNESCO), Sabah sahaja. Cadangan bagi kajian lanjutan adalah kajian yang sama dijalankan di tapak berlainan, mengenalpasti sumber dan elemen landskap di tapak kajian, kajian berkaitan nilai warisan dan kajian memperincikan peranan masyarakat terhadap nilai landskap di tapak kajian.

Kata kunci: Landskap Warisan, Lestari, Tapak Warisan Dunia, Ekopelancongan, Pelancongan, Penilaian Kriteria.

ABSTRACT

ASSESSMENT AND FORMATION OF HERITAGE LANDSCAPE CRITERIA AT WORLD HERITAGE SITE (UNESCO) IN KINABALU PARK, KUNDASANG, SABAH.

This research sets out to study and identify the criteria of the heritage landscape assessment at the World Heritage Site (UNESCO), which host a variety of important resources that need to be protected. The criteria for assessing heritage landscapes are important to know in recognizing, maintaining, improving and enriching the value of landscape associated with historical heritage. The value of heritage landscape has been studied by experts at international level to recognize a place, then at local level also should be rise in its implementation. To solve this problem, it is desirable to look at the unique of landscape as one of the approaches to strengthening the World Heritage Site with own character and identity. This research involved four categories of stakeholders as respondents, which are the government, Non-Governmental Organizations or NGO, mountain guides, visitors and the locals as a variable in measuring the main criteria for valuing heritage landscapes. Kinabalu Park, Kundasang, Sabah was chosen as a case study because its character could be learned to produce more effective heritage landscape. Data is obtained through a mixed method. Data of qualitative a involves in-depth interviews from government perceptions, relevant professionals, site observation and document review. The data were analyzed through Atlas.ti 7. Quantitative data collection involves questionnaires to mountain guide, visitors and locals and analyzed through SPSS 22.0. The findings are validated through triangulation of all the data simultaneously. The final results are divided into three categories, primary criteria (historical value, aesthetic value, science, religion and beliefs, and education), secondary (social values, rarely found and local communities), and minor (integrity and economics). The uniqueness of the heritage landscape assessment criteria could be used as a guideline for assessing heritage landscapes in

Malaysia that corresponds to the local character. Therefore, research findings can assist local authorities as an alternative to developing policies and guidelines for general heritage sites, especially for future development in Malaysian context. The limitation of this study focusing on main criteria, four groups of stakeholders, base on cultural landscapes and natural landscapes and study sites at Kinabalu Park (UNESCO), Sabah. The suggestions for further studies are similar this study conducted at different sites, identifying the landscape sources and elements, studies on inheritance values and community responsibility in landscape value.

Keywords: *Heritage Landscape, Sustainability, World Heritage Site, Ecotourism, Tourism, Criteria Assessment.*

SENARAI KANDUNGAN

	MUKA SURAT
TAJUK	i
PENGAKUAN	ii
PENGESAHAN	iii
PENGHARGAAN	iv
ABSTRAK	v
ABSTRACT	vii
SENARAI KANDUNGAN	ix
SENARAI JADUAL	xiv
SENARAI RAJAH	xvi
SENARAI SINGKATAN	xviii
SENARAI LAMPIRAN	xx

1.0 PENGENALAN

1.1	Pengenalan	1
1.2	Latar Belakang Kajian	2
	1.2.1 Isu dan Permasalahan Kajian	4
1.3	Agenda Kajian	12
	1.3.1 Matlamat Kajian	12
	1.3.2 Persoalan Utama Kajian	13
	1.3.3 Soalan dan Objektif Kajian	13
	1.3.4 Signifikasi Kajian	14
1.4	Skop Kajian	14
1.5	Latar Belakang Tapak Kajian Kes	16
1.6	Metodologi Kajian	19
1.7	Kepentingan Kajian	24

1.8	Limitasi Kajian	25
1.9	Struktur Tesis dan Bab Kajian	25
1.10	Rangka Kerja Kajian	26
1.11	Kesimpulan	28

2.0 KAJIAN LITERATUR: DEFINISI DAN KONSEP

2.1	Pengenalan	29
2.2	Definisi dan Lanskap Warisan	29
2.2.1	Definisi dan Konsep Lanskap	29
2.2.1.1	Lanskap	29
2.2.1.2	Aspek Utama Lanskap	32
2.2.1.3	Lanskap Semula Jadi dan Budaya	35
2.2.2	Definisi dan Konsep Warisan	39
2.2.2.1	Warisan	39
2.2.2.2	Tapak Warisan Dunia (UNESCO)	41
2.2.2.3	Kepentingan Nilai Warisan	45
2.2.2.4	Warisan Semula Jadi dan Budaya	47
2.2.2.5	Pengurusan Tapak Warisan	50
2.2.3	Definisi dan Konsep Lanskap Warisan	52
2.2.3.1	Lanskap Warisan	52
2.2.3.2	Jenis Lanskap Warisan	54
2.3	Pihak Utama Dalam Pengurusan Lanskap Warisan	62
2.4	Rangka Teoritikal Berdasarkan Teori Lanskap Warisan.	64
2.5	Kesimpulan	67

3.0 MENILAI KARAKTER LANDSKAP WARISAN DALAM PEMBENTUKAN KRITERIA AWAL DALAM LITERATUR

3.1	Pengenalan	68

3.2 Pengukuran Nilai Kriteria Lanskap Warisan	68
3.3 Analisis Kandungan dan Analisis Kluster	72
3.3.1 Ciri-ciri Analisis Kluster	73
3.4 Penentu Komponen Petunjuk Awalan	74
3.5 Komponen Nilai Lanskap Warisan	83
3.5.1 Karakter Utama	83
3.5.2 Karakter Pertengahan	94
3.6 Penilaian Karakter Lanskap Warisan	97
3.7 Perundangan dan Instrumen Kawalan Lanskap Warisan	98
3.7.1 Global	99
3.7.2 Tempatan	101
3.8 Teoritikal Penilaian Lanskap Warisan	105
3.9 Kesimpulan	107

4.0 REKA BENTUK KAJIAN DAN METODOLOGI

4.1 Pengenalan	108
4.2 Rangka Kajian	108
4.3 Justifikasi dan Paradigma Kajian	111
4.3.1 Falsafah	113
4.3.2 Pendekatan Kajian	114
4.3.3 Metod Kajian	115
4.3.4 Strategi Kajian	119
4.3.5 Tempoh Masa	121
4.3.6 Metod Pengumpulan Data dan Analisis	121
4.4 Fasa dan Perancangan Kerja Kajian	123
4.5 Teknik Pengumpulan Data Kajian	126
4.5.1 Teknik Pengumpulan Data bagi Kualitatif	127
4.5.2 Teknik pengumpulan Data bagi Kuantitatif	133
4.6 Triangulasi / Analisis Persilangan	141

4.7 Kesahihan dan Kebolehpercayaan	143
4.8 Limitasi Kajian	145
4.9 Kesimpulan	146
5.0 ANALISIS: PENILAIAN LANDSKAP WARISAN	
5.1 Pengenalan	148
5.2 Sumber Lanskap Warisan	155
5.2.1 Apakah pemahaman tentang landskap warisan?	155
5.2.2 Adakah sumber landskap warisan di Taman Kinabalu?	156
5.2.3 Bagaimanakah menilai sumber landskap warisan?	159
5.2.4 Jenis tarikan/sumber landskap warisan di Taman Kinabalu?	163
5.2.5 Perancangan terhadap sumber landskap warisan?	171
5.3 Penglibatan Pemegang Taruh	172
5.3.1 Siapakah yang terlibat dalam penilaian landskap warisan?	172
5.3.2 Bagaimanakah anda melakukan pemilihan penglibatan penyertaan pemegang taruh?	174
5.3.3 Siapakah yang terlibat dalam pembuat keputusan?	175
5.3.4 Apakah kesan pembuat keputusan?	176
5.3.5 Apakah strategi pemegang taruh dalam mengekalkan sumber landskap warisan?	177
5.4 Petunjuk Penilaian Lanskap Warisan	178
5.4.1 Strategi mengenalpasti kriteria penilaian	178
5.4.2 Adakah memperuntukan/mengikut mana-mana kriteria penilaian di tapak kajian?	180
5.4.3 Apakah kriteria yang menjadi pilihan?	180
5.4.4 Pendapat keberkesanan kriteria penilaian?	183
5.4.5 Apakah harapan dalam mengenalpasti kriteria?	185

5.5 Rumusan Keputusan Analisis	187
5.6 Kesimpulan	190
6.0 KESIMPULAN	
6.1 Pengenalan	191
6.2 Penemuan Utama Kajian	192
6.2.1 Objektif 1: Meneroka kriteria penilaian awalan dalam menilai landskap warisan yang menjadi amalan dan rujukan untuk mengenalpasti sumber landskap warisan di tapak kajian	193
6.2.2 Objektif 2: Memahami persepsi pemegang taruh	194
6.2.3 Objektif 3: Menentukan kriteria utama untuk mengukur dan menilai karakter	195
6.3 Sumbangan Kajian	206
6.3.1 Teori	206
6.3.2 Praktis	208
6.3.3 Polisi	209
6.4 Limitasi Kajian	209
6.5 Cadangan Kajian Lanjutan	209
6.6 Kesimpulan	211
SENARAI RUJUKAN	212

SENARAI JADUAL

Jadual 1.1	Kriteria Pewartaan	9
Jadual 1.2	Soalan dan objektif kajian	13
Jadual 1.3	Teknik yang digunakan berdasarkan kepada persoalan kajian	20
Jadual 1.4	Penjelasan pengumpulan data kajian	23
Jadual 2.1	Nilai warisan semula jadi dan warisan budaya	47
Jadual 2.2	Parameter dan pengukuran (rangka teoritikal)	65
Jadual 3.1	Penentuan komponen petunjuk awalan	74
Jadual 3.2	Kekerapan komponen awalan	80
Jadual 3.3	Rangking mengikut kluster	81
Jadual 3.4	Senarai akta, dasar dan garispanduan	99
Jadual 3.5	Perlaksanaan rang undang-undang, program, dasar dan garispanduan berkenaan sumber semula jadi dan budaya yang berkaitan dengan Tapak Warisan Dunia	102
Jadual 4.1	Turutan bentuk metod campuran	116
Jadual 4.2	Ringkasan penggunaan teknik kajian untuk mencapai objektif	126
Jadual 4.3	Penentuan saiz sampel, Yamane	134
Jadual 4.4	Kadar kedatangan pelancong ke Taman Kinabalu	135
Jadual 4.5	Bilangan jumlah sampel keseluruhan	136
Jadual 4.6	Masa bagi pengedaran borang soal selidik	137
Jadual 4.7	Jenis soalan berstruktur	138
Jadual 5.1	Senarai Responden Temubual (Kualitatif)	149
Jadual 5.2	Senarai Jawapan Temubual Responden (Kualitatif)	150

Jadual 5.3	Senarai Responden Soal Selidik (Kuantitatif)	154
Jadual 5.4	Status Data Sumber Lanskap	156
Jadual 5.5	Asas Pengukuran Sumber	161
Jadual 5.6	Tarikan utama sumber landskap di tapak kajian	163
Jadual 5.7	Klasifikasi Tumbuhan Mengikut Zon	167
Jadual 5.8	Definisi monumen geologi dan tapak warisan geologi	169
Jadual 5.9	Penglibatan Pemegang Taruh	172
Jadual 5.10	Faktor mengenalpasti sumber	179
Jadual 5.11	Keputusan akhir kriteria penilaian utama	182
Jadual 5.12.	Rumusan Keputusan analisis	187
Jadual 6.1	Keputusan kriteria penilaian utama	193
Jadual 6.2	Perbezaan kriteria awalan dan kriteria akhir (utama)	206

SENARAI RAJAH

Rajah 1.1	Penglibatan pemegang taruh	15
Rajah 1.2	Kawasan sempadan Taman Kinabalu, Sabah	16
Rajah 1.3	Statistik kedatangan pelancong ke Taman Kinabalu, Sabah	17
Rajah 1.4	Pilihan dan proses kajian 'onion'	19
Rajah 1.5	Turutan kaedah metod kombinasi	20
Rajah 1.6	Turutan fasa metod kajian campuran yang digunakan	22
Rajah 1.7	Rangka kajian	26
Rajah 2.1	Aspek utama landskap disiplin	33
Rajah 2.2	Model interaksi antara pelancongan dan landskap	34
Rajah 2.3	Makna landskap dan kedudukan pada kontinum negara.	38
Rajah 2.4	Kedudukan warisan dari pandangan dan pemerhatian	49
Rajah 2.5	Proses pemuliharaan dan pengurusan tapak warisan	50
Rajah 2.6	Interaksi di antara pengunjung, tempat dan komuniti	62
Rajah 2.7	Pengurusan destinasi pelancongan	63
Rajah 3.1	Komponen nilai dalam landskap	85
Rajah 3.2	Penilaian karakter landskap	98
Rajah 3.3	Faktor teoritikal penilaian landskap warisan	106
Rajah 4.1	Rangka kajian methodologi	110
Rajah 4.2	Model asal kajian 'onion' metod campuran	111
Rajah 4.3	Pilihan dan proses kajian 'onion' pengkaji	112
Rajah 4.4	Turutan metod kajian campuran yang digunakan	122
Rajah 4.5	Prosedur pengumpulan data	123
Rajah 4.6	Prosedur analisis data	140
Rajah 4.7	Triangulasi kaedah pengumpulan data	142

Rajah 5.1	Turutan metod kajian campuran yang digunakan	149
Rajah 5.2	Peratusan pendedahan landskap warisan	156
Rajah 5.3	Peratusan pengaruh lawatan	158
Rajah 5.4	Peratusan penilaian sumber landskap	160
Rajah 5.5	Pengedaran dasar zon tumbuhan	166
Rajah 5.6	Koleksi pengkaji bersama tumbuhan mengikut zon	167
Rajah 5.7	Pengedaran dasar zon tumbuhan	168
Rajah 5.8	Peratusan perancangan tahap pemuliharaan	171
Rajah 5.9	Keputusan triangulasi data menerusi perisian Atlas.ti	189

UMS
UNIVERSITI MALAYSIA SABAH

SENARAI SINGKATAN

AWK	Akta Warisan Kebangsaan
CBD	Convention on Biological Diversity
DBP	Dewan Bahasa dan Pustaka
DWNP	Department of Wildlife and National Parks
FAO	Food and Agriculture Organization
IUCN	International Union for the Conservation of Nature
JWN	Jabatan Warisan Negara
JPM	Jabatan Perangkaan Malaysia
KDNK	Keluaran Dalam Negara Kasar
KePKAS	Kementerian Pelancongan, Kebudayaan dan Alam Sekitar Sabah
MICE	Meeting, Incentives, Conventions and Exhibitions
MTTP	Pelan Transformasi Pelancongan Malaysia
NRE	Ministry of Natural Resources and Environment
PBN	Pihak Berkuasa Negeri
PPP	Pelan Pengurusan Pemuliharaan
HSK	Hutan Simpanan Kekal
POW	Plan of Work
QUAL	Qualitative
QUAN	Quantitative
SFC	Sarawak Forestry Corporation
STB	Sabah Tourism Board
UNEP	United Nations Environment Programme

UNESCO	Pertubuhan Pendidikan, Saintifik dan Kebudayaan Bangsa-Bangsa Bersatu
UNWTO	Pertubuhan Pelancongan Dunia Bangsa Bersatu
WCPA	World Commission on Protected Areas
WHS	Tapak Warisan Dunia
WNH	Tapak Warisan Semula Jadi Dunia
WTO	World Trade Organisation
WTTC	Word Travel and Tourism Council
WWF	World Wildlife Fund (<i>Endangered Species Conservation</i>)

SENARAI LAMPIRAN

Lampiran A	Peta dan Morfologi Kawasan Kajian	241
Lampiran B	Data Kualitatif (Borang Temubual, Profil Responden dan Jawapan)	243
Lampiran C	Data Kuantitatif (Borang Soal Selidik dan Data Statistik)	254
Lampiran D	Lain-lain Data Berkaitan	261

UMS
UNIVERSITI MALAYSIA SABAH

BAB 1

PENGENALAN

1.1 Pengenalan

Tesis ini mengkaji dan mengenalpasti kriteria penilaian landskap warisan di Tapak Warisan Dunia (UNESCO). Taman Kinabalu, Kundasang, Sabah dipilih sebagai kajian kes kerana banyak perkara dapat dipelajari untuk menghasilkan keberkesan dalam mengenalpasti dan menjalankan aktiviti penilaian sumber landskap warisan yang lebih efisyen. Kriteria penilaian landskap warisan adalah penting untuk diketahui dan keperluan dalam mengiktiraf tempat, mengekalkan, memperbaiki, memperkayakan nilai landskap yang berkaitan dengan warisan sejarah. Landskap warisan juga adalah latar belakang dan penanda kepada imej dan identiti setempat. Identiti yang diiktiraf berbeza dari tempat yang lain (Shuhana, 1997). Secara simboliknya, landskap warisan berperanan untuk menyingkap identiti yang sebenarnya. Mitchell (1994) menyatakan, 'melihat sebagaimana proses identiti itu terbentuk...', Ia terbentuk di antara pertemuan landskap dan identiti, berkaitan memori, pemikiran dan kefahaman rasa tempat ataupun '*sense of place*'. Ia dapat menaikkan nilai tempat dan kawasan sekali gus dapat mengiktiraf taman warisan, pokok warisan, elemen warisan dan sebagainya sebagai satu lambang identiti dan kebanggaan masyarakat Sabah, khasnya dan warisan negara amnya di samping menjaga status tapak sebagai Tapak Warisan Dunia yang telah diwartakan oleh UNESCO pada tahun 2000. Ini seiring dengan objektif Pelan Strategik Kementerian Pelancongan, Kebudayaan dan Alam Sekitar (2015), untuk mengadakan program menyelamatkan, pemeliharaan dan pemuliharaan warisan budaya dan semula jadi agar dapat dinikmati oleh generasi masa kini dan akan datang.

Perkara utama yang diambil kira dalam kajian ini adalah untuk mengkaji kriteria penilaian sumber landskap untuk diiktiraf sebagai landskap warisan. Objektif ini

memberi kesedaran dan perlindungan yang jitu dalam meningkatkan pengurusan, mengekalkan dan melindungi sumber landskap warisan sedia ada. Keistimewaan kriteria penilaian landskap warisan boleh digunakan sebagai panduan untuk menilai landskap warisan di Malaysia dan membantu pihak berkuasa tempatan sebagai alternatif untuk membangunkan dasar dan garis panduan untuk tapak warisan umum.

Bab ini akan membentangkan struktur keseluruhan kajian dan rangka kerja di mana penemuan persoalan kajian akan dibentangkan. Bab ini terdiri daripada tiga bahagian iaitu i) Bahagian 1.2 yang akan menerangkan latar belakang kajian serta isu dan masalah yang wujud dalam konteks kajian ini; ii) Bahagian 1.3 yang akan menerangkan persoalan, matlamat dan objektif kajian yang terhasil daripada isu dan masalah kajian serta andaian kajian; dan iii) Bahagian ketiga yang akan menerangkan secara am pendekatan kajian serta skop, limitasi dan struktur keseluruhan kajian serta kesimpulan.

1.2 Latar Belakang Kajian

Setakat ini, evolusi landskap warisan sudah diterokai sehingga masa kini (McClean, 2007; Aziz, 2011) dan beberapa kesimpulan penting telah muncul antaranya yang dinyatakan iaitu landskap meliputi seluruh alam sekitar dan terdapat tempat penting untuk pelbagai sebab. Sebab termasuklah kepentingan warisan, alam semula jadi, budaya, nilai-nilai tradisional, sains, geologi, teknologi, sosial dan sejarah. Ini jelas menunjukkan bahawa landskap warisan telah berkembang daripada dua aliran utama, iaitu pelbagai jenis landskap boleh dianggap sebagai warisan dan nilai warisan kini dinilai dan dihargai oleh orang ramai bukan sahaja pada golongan elit (Schapper, 1994). Nilai landskap warisan telah dikaji oleh pakar-pakar terutamanya di peringkat antarabangsa untuk mengiktiraf sesuatu tempat. Pengiktirafan secara meluas tentang komponen landskap, walaupun dalam pelbagai bentuk, gaya dan fungsi (Mascari *et. al.*, 2009). Kepentingan ini haruslah dicontohi diperingkat tempatan terutamanya dalam menilai sumber landskap warisan. Isu ini merupakan perkara yang belum berbangkit di peringkat tempatan untuk mengiktiraf sesuatu tempat yang memiliki keunikan sumber.

Pengiktirafan ini terutamanya dalam penilaian sumber landskap warisan kerana dalam landskap terdapat tempat yang ketara dan memberi kepentingan kepada manusia.

Walaupun ciri warisan sebenarnya telah wujud sekian lama, namun untuk kefahaman tentang cara pengendaliannya adalah agak baru diketengahkan. Oleh itu, pemeliharaan dan pemuliharaan landskap warisan dan nilai berkaitan dengannya adalah salah satu yang paling penting dalam isu-isu perancangan seluruh dunia (McClean, 2007). Pemeliharaan dan pemuliharaan landskap warisan bukan sahaja melibatkan institusi rasmi antarabangsa dan badan-badan kerajaan sahaja, malah badan-badan bukan kerajaan dan pihak professional dalam bidang berkenaan juga memainkan peranan penting (Aziz, 2011).

Maka, adalah penting untuk mengenalpasti faktor warisan yang mempengaruhi pemeliharaan dan pemuliharaan dalam menilai landskap di tapak warisan. Tapak Warisan adalah tapak yang mempunyai nilai sejagat yang menonjol untuk diketahui umum dan diberi pelindungan (UNESCO, 2015). Konvensyen Warisan Dunia memainkan peranan penting dalam menghargai dan melindungi tapak warisan yang berharga di seluruh dunia. Tapak warisan budaya dan semula jadi yang mempunyai kepentingan nilai sejagat perlu dikekalkan sebagai sebahagian daripada warisan dunia secara keseluruhan (UNESCO, 1972). Oleh itu, Tapak Warisan Taman Kinabalu adalah tapak kajian yang sesuai dipilih untuk diketengahkan nilai landskap warisannya yang merupakan tuan rumah pelbagai sumber penting perlu dilindungi.

Walaupun kesedaran tentang fungsi, nilai landskap dan usaha memperkenalkan landskap warisan giat dijalankan terutamanya di tapak warisan yang telah diwartakan oleh UNESCO. Tapak warisan ini mempunyai syarat mengekalkan status yang perlu dipatuhi, tetapi senario kegagalan mematuhi syarat ini masih lagi berlaku. Terdapat juga tapak warisan dikategorikan pada tahap bahaya yang telah menerima amaran dari pihak UNESCO seperti Geopark Langkawi. Jika ia berterusan, status tapak warisan itu boleh ditarik semula daripada pengiktirafan pihak UNESCO. Mengikut daripada perbualan, perkara ini perlu ditangani sebelum ia berlaku di tapak warisan Taman Kinabalu (Rimi, Komunikasi Personal, Mei 12, 2014). Penyelesaian bagi senario ini, seperti yang dicadangkan oleh ramai pengkaji ialah merujuk semula